

Hautarauhasta: Erään keväällä 2010 tekemäni rikosilmoituksen yleinen, anonyymi lakiperustaosa

Epäilemäni teko: Hautarauhan rikkominen hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn muodossa (vainajan katsomuksen epäkunnioittava kohtelu) / NN:n tapaus

Alla esitän rikosilmoitukseni yleisen lakiperustan. Itse NN:n tapauksesta en kerro mitään.

Esitykseni koostuu kahdesta eriaikaisesta osasta, ”Miksi teko on väärin? Uskonottomien tilanne” ja ”Täydennystä”, joista jälkimmäinen on myöhempi, mutta motivoinnin vuoksi sijoitettu ensimmäiseksi. Esityksessäni mainitsemani kaksi liitettä eivät ole mukana. Olen tehnyt tällaisen erillisen esityksen vaatimat pienet poistot.

Esitykseni tarkoitus on osoittaa, että tekemäni kaltaisen rikosilmoituksen voi vakavin mielin ja täysin harkitusti tehdä.

TÄYDENNYSTÄ: Hautaustoimilaista ja rikoslain hautarauhapykälästä

Rikosilmoitukseni luvussa ”Miksi teko on väärin? Uskonottomien tilanne” esitän ilmoitukseni lakiperustan lähinnä oikeuskanslerille tekemieni kolmen kanteluasiani jälkikäteistarkasteluna.

Se, että lakiperustani esittely on pitkä, kertoo tapauksen hienosyisyydestä. Jos nimittäin olisi sin tehnyt rikosilmoituksen esimerkiksi varkaudesta, ei minun olisi tarvinnut pohtia lainsäädäntöä lainkaan. Ilmoitukseni taustatavoitteena minulla onkin saada oikeusistuimelta (viime kädessä korkeimmalta oikeudelta) ratkaisu, että ilmoittamassani teossa on syyllistytty rikokseen. Silloin tuo oikeuden ratkaisu olisi itsessään lakiperusta vastaisille ilmoituksille samankaltaisissa asioissa. Toisaalta muutamakin langettava tuomio saisi mahdollisesti sitten evankelis-luterilaisen kirkon korjaamaan oman kirkkojärjestyksensä pykälää kirkkoon kuulumattomien hautaan siunaamisesta sellaiseksi, että se ei olisi sallinut tekoa, josta nyt ilmoitan. Muilta osin lainsäädäntö ei välttämättä muuttuisi. Tai ainakaan sen sanamuodon ei tarvitsisi muuttua, kun kerran vain lain tulkinta saisi uuden vakiintuneen muodon. Tai, jos lain sanamuotoakin muutettaisiin, se tulisi siis vasta lain tulkinnan jo muututtua.

On siis niin, että tarvitsen oikeusistuimen vahvistuksen omalle laintulkinnalleni.

Kertaan nyt tätä laintulkintaani. Hallituksen esityksessä (HE 204/2002 vp) hautaustoimilaiksi (457/2003) on 2 §:n 2 momentin perusteluissa seuraava viittaus rikoslakiin:

Joissakin tapauksissa ruumiin ja tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää myös hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä.

Tuo rikoslain pykälä (563/1998) kuuluu seuraavasti:

Joka

- 1) luvattomasti avaa haudan tai ottaa sieltä ruumiin tai sen osan, ruumisarkun tai hautauurnan,
 - 2) käsittelee hautaamatonta ruumiista pahennusta herättävällä tavalla tai
 - 3) turmelee tai häpäisee hautaa tai kuolleen muistomerkkiä,
- on tuomittava *hautarauhan rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Hautaustoimituksen osalta hautaustoimilain perustelujen viittauksen voi havaita tarkoittavan keskimmäistä näistä pykälän kolmesta eri tunnusmerkistä.

Toisaalta keskimmäisen tunnusmerkin selitys hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp) voisi tarkoittaa vain jotain muuta hautausmuotoa kuin hautaustoimilaissa ainoiksi mahdollisuuksiksi säädettyä vainajan ruumiin hautaamista tai tuhkaamista ja tuhkan sijoittamista. Esimerkiksi Tiibetistä tunnetaan tapa pilkkoa ruumis ja syöttää se petolinnuille. Sellainen ei kuitenkaan kävisi Suomessa, vaikka kyseessä olisi uskovan vainajan oma periaatteellinen toivomus ja hänellä olisi pappikin periaatteessa valmiina toteuttamaan hänen toivomuksensa; täällä toimitukseen tarvittavaa ruumiin silpomista ei

sallittaisi. Intialaisiin uskontoihin kuuluva tapa polttaa ruumis roviolla ei ole hautaustoimilain mukaista krematoriotointa eikä siis ole Suomessa sallittua; tätä ymmärtääkseni aikanaan valitettiin. Hautaustoimilakia on kaiketi muutettava, jos Ruotsissa kehitteillä oleva menetelmä ruumiin upottamisesta nestemäiseen tyypeen ja mekaaninen ravistelu jauheeksi maatumisen nopeuttamiseksi tulee täällä käyttöön, jotta sellaista ruumiin käsittelyä ei voitaisi pitää epäkunnioittavana.

Mutta ratkaisevaa rikosilmoitukseni kannalta onkin opetusministeriön 13.12.2002 päivää ja 16.12.2002 eduskunnan hallintovaliokunnalle valiokunnan pyynnöstä antama vastine (ilmoituksessani LIITTEENÄ) Vapaa-ajattelijain liitto ry:n kirjalliseen asiantuntijalausuntoon hallituksen esityksestä hautaustoimilaksi. Opetusministeriö kertoo: ”Lisäksi liitto esittää, että vainajan tahdon vastainen siunaaminen pitäisi määritellä laissa rangaistavaksi teoksi.” Tähän se sitten vastaa seuraavasti: ”Ehdotuksen 2 §:n mukaan vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Ruumiin tai tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä. Näin ollen opetusministeriön mielestä Vapaa-ajattelijain liitto ry:n esittämä erillinen rangaistussäännös ei ole tarpeellinen.”

Tätä ei voi ymmärtää muulla tavalla kuin että vainajan katsomuksen epäkunnioittava kohtelu hautaamisessa voi täyttää hautarauhan rikkomisen tunnusmerkin hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn muodossa, koska se on niin vastoin sitä muistoamme vainajasta, joka sisältyy hänen elässään tekemäänsä ratkaisuun kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan ja joka juuri hautauksessa aktualisoituu.

Tämä hautarauhan rikkomisen tunnusmerkin nro 2 tulkinnan laajennus hautaustoimilakia koskeneesta hallituksen esityksestä vastuussa olleen opetusministeriön hyvin vastuunalaisessa tilanteessa antamassa vastineessa eduskunnan hallintovaliokunnalle on se seikka, johon rikosilmoitukseni perustan. Kyse on siis siitä, että tunnusmerkkiä nro 2 on nyt voitava tulkita sitomatta sitä ruumiin silpomisiin ja muihin vastaaviin tekoihin, jotka eivät mihinkään hautaukseen kuulu. Silloin siitä, onko vainajan katsomuksen epäkunnioittava kohtelu hautaamisessa ja erityisesti uskonnollinen hautaustoimitus uskonnottomalle vainajalle, kun vainaja ei itse ollut sellaista pyytänyt tai sellaiseen suostumustaan antanut, hautarauhan rikkomista, on oikeusistuimen päätettävä suoraan.

Tärkeintä on, että teoista tehdyt rikosilmoitukset johtavat esitutkinnan ja syyteharkinnan kautta oikeusjuttuun. Oikeusistuin sitten päättää. Voisi olla, että ainakin ajan kulumisen ja yhteiskunnallisen kehityksen myötä tuomiot olisivat langettavia.

Rikoslain pykälää säädettyä ei ajateltu hautajaisia ja niihin mahdollisesti sisältyviä pahennusta herättäviä tekoja. Vasta ajallisesti myöhempää hautaustoimilakia säädettyä syntyi luonnollinen tarve tuoda esille yhteys rikoslakiin; tämän teksti *joka käsittelee hautaamatonta ruumiista pahennusta herättävällä tavalla, on tuomittava hautarauhan rikkomisesta* toimii ihan sellaisenaan niidenkin tekojen suhteen, joita ei alunperin ajateltu.

Minun on vastentahtoisesti myönnettävä, että kenties opetusministeriö sittenkin erehtyi, kun sen mielestä rikoslain hautarauhapykälän tähden Vapaa-ajattelijain liitto ry:n esittämä erillinen rangaistussäännös on tarpeeton. Kenties ministeriössä hallituksen esitystä komitean mietinnön ja siitä saatuun lausuntojen perustalta valmisteltaessa tehtiin alkeellinen virhe lakijärjestelmän rakenteen suhteen, kun ajateltiin viittauksen hautarauhapykälään saavan ja voivan tarkoittaa muutakin kuin ahtaimman tulkinnan mukaista. Silloin siis ministeriö olisi myös erehdyttänyt hallintovaliokuntaa. Ministeriöhän olisi voinut olla varovainen ja jättää viittauksen hautarauhapykälään selityksittä ja vaikka silloinkin väittää, että sen mielestä erillinen rangaistussäännös on tarpeeton, sillä ”eihän toki ketään vainajaa siunata hänen tahtonsa vastaisesti”. Mutta uskon ministeriön kyllä hallinneen asiansa.

Tähän on lisättävä, että hautaustoimilain 2 §:n 3 momentin perusteluissa myös puhutaan vainajan oletetustakin toivomuksesta vaatimatta siis ihmistä ilmaisemaan muutenkin kuin elämällään, että erityisesti kirkolliset hautajaiset olisivat vastoin hänen toivomustaan. Mielestäni siis rikoslain hautarauhapykälään viittaaminen hallituksen esityksessä hautaustoimilaksi on ymmärrettävä hautaustoimilain mukaisesti niin, että kun Vapaa-ajattelijain liiton lausunto puhuu vainajan tahdon vastaisesta siunaamisesta, kyseisen tahdon ei kuitenkaan tarvitse olla nimenomaisesti ilmaistu.

Tietysti oikeusistuimen olisi myös ratkaistava, onko kuvaamani hautarauhapykälän tunnusmerkin nro 2 tulkinnan laajennus hautaustoimilain yhteydessä pätevä. Mutta tämä ratkaisu olisi jätettävä oikeusistuimelle ja silloin viime kädessä korkeimmalle oikeudelle. Esitutkinta- ja syyttäviviranomaiset eivät mielestäni saisi lähteä siitä, että tulkinnan laajennus on pätemätön. Silloinhan oikeusistuin ei

koskaan pääsisi ottamaan sitä mahdollista kantaa, että tulkinnan laajennus onkin pätevä, ja oikeusistumethan kuitenkin vastaavat laintulkinnasta. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten olisi oltava varovaiset ja sallittava asian edetä oikeusistuimeen asti. Siinä ne voisivat nojautua siihen, että, kuten kanteluasioissani ilmeni, opetusministeriö ei suinkaan ole perunut kantaansa.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt ratkaisi 13.11.2007 kantelun kansalaissodassa kuolleiden jälkikäteisestä hautaan siunaamisesta (dnro 1473/4/06; en ollut kantelija). Ratkaisussa viitattiin oikeuskanslerin ratkaisuun kirkkojärjestyksen sallimasta siunaamiskäytännöstä tekemääni kanteluun (dnro 1374/1/04) ja valitettavasti tyydyttiin oikeuskanslerin arviointiin säännöksen asianmukaisuudesta suhteessa hautaustoimilakiin ja rikoslakiin. Soitin sen tähden 23.11.2007 asian esitelleelle oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarjalle. Hän vastasi myöntävästi kysymykseeni, voisiko oikeusistuin ottaa toisen kannan hautarauhan rikkomiseen tällaisissa asioissa. Tämä on vahvistanut minussa käsitystä, että todellakin hautarauhan rikkomisen tunnusmerkkiä nro 2 on voitava ajatella sovellettavan suoraan. Mikko Sarjanhan olisi muuten ollut syytä tokaista, että rikoslailla ei ole asian kanssa mitään tekemistä, koska siunaaminen ei ole silpomista.

Huomautan kirkkojärjestyksestä (1055/1993), joka tuli Suomen säädöskokoelmaan kirkolliskouksen antamana ilman eduskunnan osuutta, että eduskunta voi vaikuttaa siihen vain kumoamalla kirkkolakia koskevan perustuslain 76 §:n eli siis erottamalla kirkon valtiosta. Olisi liian paljon vaadittu, että kirkkoon kuulumattomien katsomuksen kunnioittaminen hautaamisessa voitaisiin turvata vasta silloin. Eduskunta säätikin hautaustoimilain, joka tuli voimaan vuoden 2004 alusta. Tämä laki lähtee vainajan muiston ja katsomuksen kunnioittamisesta vainajan ruumista ja tuhkaa käsiteltäessä aivan toisin kuin kirkkojärjestys; ja epäkunnioittavan käsittelyn osalta lain perusteluissa viitataan rikoslain hautarauhapykälään. Mielestäni vain näitä eduskunnan hyväksymiä lakeja olisi sovellettava tekemääni ilmoitusta tutkittaessa.

Sikäli kuin oikeusistuin hyväksyisi tulkinnan laajennuksen, sen olisi päätettävä, onko teossa sitten käsitelty hautaamatonta ruumista pahennusta herättävällä tavalla. Onko esimerkiksi se pahennus, jota minä itse, teosta ilmoittaja, tunnen, riittävää lain kannalta? Mielestäni ainakin oma pahennukseni on yleisesti ottaen hyvin perusteltu, ja sen todella pitäisi riittää. Sen olen varmaankin myös osoittanut monivuotisella toimeliaisuudellani tässä asiassa.

Voisin myös vedota lukumääriin. Ev.-lut. kirkkoon kuulumattomia ihmisiä on yli miljoona, ja kuitenkin kirkon, sen pappien ja sen seurakuntalaisten on hankalaa tai mahdotonta myöntää tätä tosiasiaa, vaan näitä ihmisiä ollaan liittämässä kirkon piiriin kuoleman jälkeen, vaikka he olisivat voineet tehdä sen eläessään, jos vain olisivat halunneet. Mutta eläessään he eivät halunneet, ja kuolemansa jälkeen he ovat puolustuskyvyttömiä. Kirkkoon kuulumattomuutta ei kehdetä; oman itsensä suojelemiseksi ja kirkon vallan nostamiseksi vainajan kirkkoon kuuluva omainen järjestää vainajalle tämän elämään liittymättömän kirkollisen seremonian papin suosiollisella avustuksella, papin toimiessa kirkon ”strategisista lähtökohdista” (Palmu, ks. alla, s. 107). Tuntekoot vain asiasta pahennusta nuo kirkkoon kuulumattomat vielä elävät; me, kirkkoon kuuluvat omaiset ja pappi, olemme mahtikirkko, ja masennamme näin teidät teidän kaltaisenne vainajan kirkollisella kohtelulla, teidän voimattanne asialle mitään, kuten ei voinut tuo vainajakaan! Meitähän ette voi pakottaa teidän tapojanne omaksumaan teidän kaltaisenne vainajan suhteenkaan! (Ja kuitenkin tunnustukseton hautaaminen olisi niin helppo järjestää eikä järjestäjää lainkaan loukkaavaa.)

Pahennustani herättää tuo tahallinen piittaamattomuus itse vainajasta hänen ei-kirkollisen katsomuksensa ja hänen ihmisarvonsa mitätöintinä. Hautajaiset sanomalehtien hautajaisilmoituksineen menettävät merkityksensä vainajan muiston kunnioittamisena ja kääntyvät tarkoitustaan vastaan pahentamaan ihmisten mieltä, niidenkin, jotka eivät hautajaisiin osallistuneet.

Pastori Heikki Palmu kuvaa tuoreen teoksensa *Suomen kirkon tulevaisuus? Kipukohtia, ongelmia ja mahdollisuuksia* [Sammakko 2010] luvussa ”Ev.-lut. Hautaustoimisto?” (s. 103–115) kriittisesti kirkkoon kuulumattomien vainajien siunaamiskäytäntöä. Lukuun johdattelevassa tekstissä (s. 102) hän puhuu pyhien toimitusten alennusmyynnistä. Hänen kantansa, johon yhdyin, kuuluu (s. 113): ”Ainoa selkeä ja riidaton käytäntö on, että ihminen itse eläessään päättää, haluaako hän elää ja kuolla kirkon jäsenenä, vai kirkon ulkopuolella.” Hän varoittaa, kuten olen minäkin varoittanut, että jos kirkossa ei kunnioiteta ihmisen halua elää ja kuolla kirkon ulkopuolella, niin kirkon ulkopuolella puolestaan saattaa silloin rapautua kunnioitus ihmisen halulle elää ja kuolla kirkon jäsenenä. Hän kertoo kuulemansa tapauksen, jossa sairaalassa kuolleen seurakunnan jäsenen omaisilla ei alunperin

ollut tarkoitusta vaivata pappia.

Palmu kysyy poleemisesti: ”Onko rehellistä ja totuudellista, että tietoisesti kirkosta lähteneen ihmisen muistojuhla tehdään jumalanpalveluksen muotoiseksi?” Palmu kuvaa sangen yksityiskohtaisesti, että vuonna 1995 Turun silloinen tuomiorovasti Jukka Paarma valmisteli kirjallisen ohjeistuksen, jonka suunta on erittäin selvästi se, että kirkosta eronneiden siunaamista suositellaan normatiivisena. Palmu siis puolustaa kirkkoon kuulumattomia kirkolta. Paarma taas hylkää kirkkoon kuulumattomat vainajat, kun kerran näiden kunnioittaminen vaatisi kirkolta vetäytymisen.

Palmun kuulema (anonyymi) perustelu, jonka lainasin ilmoituksessani, osoittaa, että kirkko pyrkii hyväksikäyttämään kirkkoon kuulumattomia vainajia jopa saadakseen siten puhua kirkkoon kuulumattomille saattajille ilman keskeytetyksi tulemisen vaaraa. Puheen perillemenon kanssa saattaa kuitenkin olla vaikeuksia, kun kuulijat mielessään ihmettelevät ja paheksuvat sitä, että pappi ylipäätään on kutsuttu ja tämä on kehdannut suostua vainajan arkun ääreen.

On huomattava, että jokainen kirkkoon kuulumaton ihminen on kuoltuaan kuitenkin yksin miljoonasta muusta huolimatta. Näillä muilla ei avun antamiseen ole edes oikein ollut välineitä. Vasta kantelutoimintani kautta on paljastunut, että olisi sittenkin olemassa avun väylä, vetoaminen rikoslakiin oikeusistuimessa.

Kirkkoon kuulumattoman kirkolliset hautajaiset jättävät nyt aina kysymyksiä: Oliko se muka vainajan tahto? Oliko vainaja todella antanut suostumuksensa? Yksiinkään sellaisiin hautajaisiin ei voi suhtautua luottamuksella. Miksi ei yhdenmukaisesti vainajan elämän kanssa järjestetty hänelle uskonnottomia (tunnustuksettomia) hautajaisia? Juuri se ratkaisu olisi kuitenkin sekä eettinen että johdonmukaisuudessaan myös esteettinen ja siis kaikin tavoin arvokas.

Kirkkoon kuuluvien kirkolliset hautajaiset eivät herätä sellaista epäluottamusta. Mutta toisaalta niistä on oltava pois jo itsekunnioituksensa tähden, koska kirkko ei ole kertakaikkisesti päättänyt pidättäytyä puuttumasta kirkkoon kuulumattoman vainajan ruumiiseen.

Kolmanneksi oikeusistuimen olisi päätettävä, onko ilmoittamani teko todella sellainen, että kenelläkään olisi oikeutetusti syytä tuntea siitä pahennusta. Mutta sehän onkin esitutkinnan ja oikeuskäsittelyn asia.

MIKSI TEKO ON VÄÄRIN? USKONNOTTOMIEN TILANNE

Olen ajanut uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien vainajien, ja yleisemmin erityisesti ev.-lut. kirkkoon kuulumattomien vainajien, katsomuksen kunnioittamista vaatimalla, että kirkollisen haudataan siunaamisen ja muiden vainajaan ruumiiseen tai tuhkaan kohdistuvien kirkollisten toimitusten perustana on oltava vainajan jättämä todistusvoimainen eli siis kirjallinen suostumus. Kirkon ulkopuolisena en voi vaatia, että kirkon on rajoitettava uskonnolliset seremoniansa vain niihin vainajiin, jotka olivat sen jäseniä, vaikka sellainen ratkaisu olisi toki selkein.

Minun on syytä selostaa perusteluitani tässä asiassa, sillä vetoan niihin nyt ilmoittamani teon tapauksessa.

a) Hautaustoimilaki. Hautaustoimilain (457/2003) 2 § asettaa yleisiä velvollisuuksia. Momentti 1: *Vainajan ruumis on ilman aiheutonta viivytystä haudattava tai tuhkattava.* Momentti 2: *Vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla.* Momentti 3: *Vainajan ruumiin hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia.*

Hallituksen esitys (HE 204/2002 vp) eduskunnalle hautaustoimilain antaa 2 §:lle yksityiskohtaiset perustelut, jotka eduskunta hyväksyi sellaisinaan.

Tarkastelen ottein 2 §:n 2 momentin perusteluita: ”Kulttuuriimme kuuluvat sosiaaliset normit edellyttävät kunnioitettavaa suhtautumista vainajiin. Säännöksen suojelukohteena olisivatkin ennen kaikkea vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua.” Momentissa 2 näkökulma on siis muiden ihmisten kuin vainajan.

”Säännöksestä voitaisiin muun muassa johtaa rajat sille, millainen muun uskonnon mukainen tai ei-uskonnollinen hautaustoimitus evankelis-luterilaisella tai muun uskonnollisen yhdyskunnan hautausmaalla voitaisiin sallia. Toimitus, joka yleisen käsityksen mukaan rikkoisi arvokkuutta tai vainajan muiston kunnioittamista vastaan, voitaisiin kieltää säännöksen perusteella.” Minulle ja edustamalleni taholle tämä tarkoittaisi myös sitä, että ihmisten tunteet olisi voitava suojata myös siltä, että mah-

dollisesti sinänsä moitteettomasti hoidettu uskonnollinen (tai erityisesti kirkollinen) hautajaistoimitus kohtaisi vainajan vastoin hänen uskonnotonta (tai ainakin ei-kirkollista) vakaumustaan.

Viimeinen otteeni 2 §:n 2 momentin perusteluista antaa mahdollisuuden edetä tässä asiassa oikeusintuista, ja se tuo joka tapauksessa esille esittämäni ongelman vakavan luonteen: ”Joissakin tapauksissa ruumiin ja tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää myös hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä.” Palaan tähän alempana.

On syytä lainata laajasti 2 §:n 3 momentin perustelua: ”Pykälän 3 momentissa säädetäisiin velvollisuudesta kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia hautaamisessa, tuhkaamisessa ja tuhkan käsittelyssä. Tyypillisiä kysymyksiä, joissa säännös tulisi sovellettavaksi, ovat esimerkiksi valinta arkkuhautauksen ja tuhkauksen välillä, hautausmaan ja hautapaikan valinta sekä hautaustoimitus. Vainajan uskonnollinen tai muu katsomus tulisi ottaa huomioon muun muassa harkittaessa hautaustoimituksen mahdollista uskonnollista sisältöä. . . . Vainajan toivomuksilla tarkoitetaan säännöksessä ensinnäkin vainajan eläessään nimenomaisesti ilmaisemia toivomuksia. Toisaalta säännöksellä on haluttu yleisemminkin ilmaista se periaate, että hautausjärjestelyjä koskevia valintoja tehtäessä lähtökohdaksi tulee ottaa se, mitä vainaja olisi itse toivonut.”

Momentin 3 näkökulma on vainajan. Vainaja asetetaan ensisijalle hyvin vahvasti. Mielestäni tällöin vainajan katsomuksen loukkaaminen tarkoittaisi poikkeamista vainajan ruumiin tai tuhkan arvokkaasta ja vainajan muistoa kunnioittavasta käsittelystä. Ihmiset, jotka jakavat vainajan katsomuksen, voivat nimittäin arvioida hautaustoimitusta kuvittelemalla itsensä sen kohteeksi; jos he tällöin kokisivat katsomuksensa tulevan loukatuksi, eivät he tietenkään voisi pitää hautaustoimitusta arvokkaana ja vainajan muistoa kunnioittavana. Momentit 2 ja 3 ovat siis sidoksissa toisiinsa.

b) Rikoslain hautarauhapykälä. Oleellinen osa tästä rikoslain 17 luvun 12 §:stä (563/1998) kuuluu seuraavasti: *Joka 1) . . . , 2) käsittelee hautaamatonta ruumista pahennusta herättävällä tavalla tai 3) . . . , on tuomittava hautarauhan rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.*

Tämän pykälän perustelut (HE 6/1997 vp) kuvaavat esimerkkeinä vain fyysisiä tekoja:

Pahennusta herättävää hautaamattoman ruumiin käsittelemistä voi olla esimerkiksi ruumiiseen kohdistuva silpominen tai muu väkivalta, ruumiin hävittäminen tai kätkeminen asianmukaisen hautaamisen estämiseksi, ruumiin tuominen yleiselle paikalle tai seksuaalinen puuttuminen ruumiiseen.

Eduskunta muutti pykälää vain korottamalla enimmäisrangaistusta. Lakivaliokunnan mietintö (LaVM 3/1998 vp) viittasi tämän perusteluksi myöskin pykälän kohtaan 2:

Asteikon enimmäisrangaistusta on pidetty liian lievänä, koska teolla voidaan aiheuttaa laajaa vahinkoa ja häpäistä samalla kertaa useita hautoja. Vaatimusta rangaistusuhan ankaroittamisesta on perusteltu myös sillä, että hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävä käsittely voi olla varsin moitittavaa. Valiokunta ehdottaa enimmäisrangaistuksen korottamista kuudesta kuukaudesta yhdeksi vuodeksi vankeutta.

Valiokunta ei selittänyt, mikä erityinen hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävä käsittely voi olla ”varsin moitittavaa”. Ensimmäisessä käsittelyssä valiokunnan varapuheenjohtaja Matti Vähänäki viittasi uutisiin hautakivien kaatamisesta, kun hän perusteli rangaistusten koventamisedotusta, mutta muutoin pykälä ei täysistuntokeskusteluissa ollut esillä. En ole perehtynyt valiokunnan saamiin kirjallisiin asiantuntijalausuntoihin; ne eivät ole painettuja.

Mutta viittaus tähän rikoslain pykälään hautaustoimilain 2 §:n perusteluissa antaa pykälälle soveltuvuuden myös psyykkisten tekojen suhteen. Tämän vahvistaa opetusministeriön 13.12.2002 päivämäärä ja 16.12.2002 eduskunnan hallintovaliokunnalle valiokunnan pyynnöstä antama vastine (LIITE) Vapaa-ajattelijain liitto ry:n kirjalliseen asiantuntijalausuntoon hallituksen esityksestä hautaustoimilaiksi. Opetusministeriö kertoo: ”Lisäksi liitto esittää, että vainajan tahdon vastainen siunaaminen pitäisi määritellä laissa rangaistavaksi teoksi.” Tähän se sitten vastaa seuraavasti: ”Ehdotuksen 2 §:n mukaan vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Ruumiin tai tuhkan epäkunnioittava käsittely voi täyttää hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön, josta säädetään rikoslain 17 luvun 12 §:ssä. Näin ollen opetusministeriön mielestä Vapaa-ajattelijain liitto ry:n esittämä erillinen rangaistussäännös ei ole tarpeellinen.” Aivan selvästi opetusministeriö tarkoittaa tässä hautarauhan rikkomisella kuten liittokin hautarauhan rikkomista psyykkisellä tavalla ja itse asiassa juuri samalla tavalla.

Opetusministeriö siis viittasi hautaustoimilain 2 §:n 2 momenttiin, vaikka Vapaa-ajattelijain liitto viittasi pikemminkin 2 §:n 3 momenttiin, mutta opetusministeriö ei mitenkään korostanut tätä eroa. Kuten jo totesin, momentteja 2 ja 3 ei voikaan erotella jyrkästi toisistaan; vainajan katsomuksen kunnioittamatta jättäminen on väärin, paitsi vainajaa, myös itsensä vainajan tilanteeseen kuvittelevaa kohtaan; tällainen henkilö ei silloin puolestaan voi pitää hautaustoimitusta arvokkaana ja vainajan muistoa kunnioittavana.

Hautarauhan suojelussa on siis tapahtunut sama kehitys fyysisen ohella myös psyykkiseen kuin työsuojelun etenemisessä fyysisen ohella myös psyykkiseen. Työsuojeluvalituksissa psyykkiset seikat ovat saaneet hyvin huomattavan osan, ja samoin ihmisten julkisuudessa esittämä huoli hautarauhasta koskee juuri psyykkisiä seikkoja.

Palaan tähän opetusministeriön tulkintaan alempana kanteluideni tarkastelun yhteydessä.

c) Kolme kanteluani oikeuskanslerille. Jo kohdat a) ja b) ovat näistä kanteluistani.

Kantelin 9.12.2004 oikeuskanslerille siitä, että evankelis-luterilaisen kirkon hautaansiunaamiskäytäntö on hautaustoimilain keskeisiä periaatteita ja hautarauhaa vastaan (dnro 1374/1/04). Tämän käytännön määrittää kirkkojärjestys (1055/1993 Suomen säädöskokoelmassa; luku 2, 23 §) seuraavasti: *Kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai jos pappi sielunhoidollisessa keskustelussa tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei kirkolliseen hautaan siunaamiseen ole riittäviä perusteita.* Vainaja on siis kirkkojärjestyksessä toissijaisessa asemassa toisin kuin hautaustoimilaisissa.

Kantelussani ajoin kirkkojärjestykseen muutosta, että kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan vain, jos vainaja on jättänyt siitä *kirjallisen luvan*, jolla tarkoitin vainajan eläessään allekirjoittamaa toivomusta saada osakseen hautaan siunaaminen, jos se kirkolle sopii, tai suostumusta siihen, että hänen omaisensa saisivat pyytää hänelle hautaan siunaamisen.

(Nyt jälkikäteen olen päätenyt sille kannalle, että minun on syytä luopua toivomuksesta puhumista ja puhua vain suostumuksesta: luvalla minun on siis syytä tarkoittaa samaa kuin suostumuksella. Suostumusta pyytäisi omainen tai läheinen, joka ajattelee mahdollisesti joutuvansa järjestämään hautaamisen ja haluaisi toteuttaa sen kirkollisin seremonioin, jos se kirkolle sopisi; hän ottaisi tietysti saamansa suostumusasiakirjan huolella säilyttääkseen. Asiakirja tulisi julkiseksi, jos se realisoituisi.)

Tämä toteuttaisi sen, että kirkon jäsenyyttä vaille eläminen tarkoittaa johdonmukaisuuden vuoksi ensisijaisesti sitä, että ihminen haluaa olla kirkon ulkopuolella kuoltuaankin ja että muu loukkaa hänen katsomustaan. Tähän poikkeuksen itselleen toivova tai sellaiseen suostuva olisi velvollinen kertomaan tahtonsa kirjallisella luvallaan; ja silloin olisi kenties helpointa liittyä kirkon jäseneksi. Välinpitämättömiä kohdeltaisiin johdonmukaisuuteen luottavien ehdoin.

Hävisin tämän kanteluni oikeuskansleri Paavo Nikulan 24.5.2006 antamalla vastauksella.

Kantelin 10.3.2005 siitä, että Aasian tsunamionnettomuuden alustavasti tunnistettujen suomalaisten kuolonuhrien ruumiita vastaanotettaessa järjestettiin Helsinki-Vantaan lentoasemalla uskonnollinen tilaisuus, ”ekumeeninen muistohetki”, myös uskonnottomien vainajien tapauksessa (dnro 255/1/05). Valtioneuvosto oli määrännyt vastaanoton järjestämisen sisäasiainministeriön poliisiosaston tehtäväksi. Vetosin samaan kuin edellisessä kantelussani, siis hautaustoimilakiin sekä rikoslain hautarauhapykälään.

Hävisin tämän kanteluni oikeuskansleri Paavo Nikulan 21.3.2005 antamalla vastauksella.

Kantelin 23.6.2005 siitä, että Aasian tsunamionnettomuuden alustavasti tunnistettujen suomalaisten kuolonuhrien ruumiita kotiutettaessa järjestettiin Phuketin lentokentällä arkon äärellä uskonnollinen tilaisuus, ”matkaansaattohartaus”, myös uskonnottomien vainajien tapauksessa (dnro 622/1/05). Kotiuttamisjärjestelyistä olivat päättäneet ulko- ja sisäministeriöt sekä evankelis-luterilainen kirkko.

Hävisin tämän kanteluni oikeuskansleri Paavo Nikulan 21.11.2006 antamalla vastauksella.

Kahdella jälkimmäisellä kantelullani tavoittelin samaa kuin ensimmäisellä kantelullani, kirkkojärjestyksen korjaamisesta, sekä vastaavaa suuronnettomuuksien kuolonuhrien käsittelyä koskevien sääntöjen korjaamista joko jo tsunamionnettomuuden tapauksessa tai vastaaviin onnettomuuksiin varauduttaessa.

Kanteluasiani eivät suinkaan tyhjentyneet oikeuskanslerin vastauksiin, joihin en ole lainkaan tyytyväinen ja joissa on paljon moitittavaa.

Olin näissä kanteluissani mielestäni hyvin perusteellinen, ja aina myös jatkoin alkuperäisiä kantelukirjoituksiani. Kanteluaineistoni on sängen laaja (yhteensä 9 kirjoitustani, joissa 60 sivua ja 28 liitettä; yhteensä 2 lausuntoa tai selvitystä, joissa 5 sivua; 3 vastausta, joissa 16 sivua; siis kaikkiaan 14 kirjoitusta, 81 sivua, 28 liitettä). Aineisto ilman liitteitä on yhdistyksemme verkkosivun www.ateistit.fi Kantelut-osaston kohdissa 4, 5 ja 6.

Käyn nyt kohdissa c1)–c8) läpi näitä kanteluitani, mutta lähinnä jälkitarkasteluihin.

c1) Oikeuskanslerin vastauksen 24.5.2006 tarkastelua. Kertaan tiivistäen ja täydennellenkin oikeuskanslerin kirkkojärjestyskantelustani antaman vastauksen tarkasteluitani viimeisestä kanteluideni kirjoituksesta 14.8.2006. Alakohdassa c1+) on vasta nyt selvästi esittämäni huomio.

Lainaan ensin oikeuskanslerin vastauksen lukua ”Johtopäätökset ja toimenpiteet”:

Kun otetaan huomioon mm. perustuslain 76 §:stä (kirkkolaki ja sen säätämisyjärjestys) ilmenevä kirkon itsenäinen asema suhteessa valtiovaltaan omissa asioissaan, kuuluu kirkon pyhiä toimituksia koskevien säännösten tulkitseminen kirkolle itselleen ja sen toimielimille. Kirkolla itsellään on myös toimivaltaa selvittää kyseistä säännöstä ja/tai yhdenmukaistaa sen soveltamiskäytäntöä kirkon piirissä.

Eduskunta ei harjoita oikeuskanslerin lailla laillisuusvalvontaa. Siksi eduskunta ei hautaustoimilakia säätäessään voinut tuomita, että kirkkojärjestyksen käytäntö johtaisi hyvin todennäköisesti rikkomuksiin hautaustoimilakia ja rikoslain hautarauhapykälää vastaan. Eduskunta ei voinut ottaa kantaa, kuinka kirkkojärjestyksen kävisi hautaustoimilain tullessa voimaan 1.1.2004. Tarvittiin vain joku saattamaan käytäntö oikeudellisen tarkastelun kohteeksi, jotta mahdollisen myötämielisen ratkaisun seurauksena kirkon olisi muutettava kirkkojärjestys asettamaan vainajan katsomus etusijalle ja jotta eduskunta saisi siten hautaustoimilain periaatteet otetuksi huomioon myös lain käytännön soveltamisen kannalta tärkeässä kirkkojärjestyksessä.

Lainaan sitten oikeuskanslerin vastauksen lukua ”Asian arviointia” (sivu 4):

Sen mukaan, mitä hautaustoimilain 2 §:n ja rikoslain 17 luvun 12 §:n säännöksistä ja niiden perusteena olevista lainsäätämisasiakirjoista (hautaustoimilain osalta lähinnä HE 204/2002 vp, PeVL 71/2002 vp ja HaVM 21/2002 vp sekä rikoslain osalta lähinnä HE 6/1997 ja PeVL 23/1997 vp) voidaan päätellä, ei nähdäkseni ole ilmennyt perusteltua aihetta epäillä, että kirkkoon kuulumattoman vainajan kirkollinen hautaan siunaaminen rikkoisi hautaustoimilain tai rikoslain mainittuja säännöksiä.

Mielestäni hautaustoimilain perusteluiden viittaus rikoslakiin ja sitä koskeva opetusministeriön vastine eduskunnan hallintovaliokunnalle tarkoittavat erityisesti, että vainajan tahdon vastainen ruumiinsiunaaminen voi täyttää hautarauhan rikkomisen tunnusmerkistön. Tarkoittaako oikeuskansleri tässä antaa siitä huolimatta takuun, että omaiset ja pappi eivät missään tapauksessa voisi hävitä oikeudenkäyntiä hautarauhan rikkomisesta papin siunattua hautaan kirkkoon kuulumattoman vainajan?

Lainaan edelleen oikeuskanslerin vastauksen lukua ”Asian arviointia” (sivu 4):

... hautaustoimilain 2 §:n säännöksen suojelukohteena ovat ensi sijassa vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua.

ja

Mitä hautarauhan rikkomista koskevaan rikoslain 17 luvun 12 §:n säännökseen tulee, ... suojelukohteena ei ole kuollut ihminen sinänsä, vaan elävien ihmisten peruskäsitys siitä, miten kuolleisiin tulee suhtautua.

Mielestäni ihmisten peruskäsitys kuolleisiin suhtautumisessa on, että kuolleilla on edelleenkin loukkaamaton ihmisarvonsa. Kuollut elää muistoissamme, ja näiden muistojemme mukaisesti haluamme itse kuollutta kohdella ja odotamme muidenkin häntä niin kohtelevan. Joissakin jotkin muistot saattavat kyllä herättää vieroksuntaa, kuten erityisesti kuolleen katsomus. Tämä katsomus, vaikka se nimenomaan on niin tärkeä hautaamisen kannalta, halutaan tällöin ehkä sittenkin unohtaa ja ohittaa; omantunnonvaivoja ei koeta eikä tahdota kokea. Mutta toisaalta haluamme kohdella kuolleita arvokkaasti myöskin siksi, että toivomme niin saavamme itsellemmekin arvokkaan kohtelun kuoltuamme. Haluamme erityisesti, että meitä kohdellaan kuoltuamme katsomuksemme mukaisesti tai ei ainakaan katsomuksemme vastaisesti. Siksi ihminen voi osittain muodostaa käsityksensä kuolleiden arvokkaasta kohtelusta ajattelemalla, kuinka hän toivoisi itseänsä kuoltuansa käsiteltävän. Kuolleet ja elävät ovat siis sittenkin sekä hautaustoimilain että hautarauhan turvaamisen yhtäläisiä suojelun kohteita.

Lainaan yhä oikeuskanslerin vastauksen lukua ”Asian arviointia” (sivu 5):

Hautajaisten järjestämisestä huolehtivat henkilöt lienevät parhaiten perillä siitä, millaisia toivomuksia vainajalla on ollut hautajaisten osalta.

Oikeuskanslerin varauksellisuus ei riitä, kun kyse on asiasta, jossa *ei yhdenkään* johdonmukaisuuteen luottaneen kirkkoon kuulumattoman vainajan ei-kirkollista katsomusta ole oikeutta loukata kirkollisella hautaustoimituksella. Vainajan kuulumattomuus kirkkoon on seikka, joka välttämättä käy selville hautajaisten järjestämisestä huolehtiville henkilöille ja joka ilmaisee lähtökohtaisesti sen, mikä toivomus vainajalla on ollut hautajaisensa osalta: niiden tulee olla ei-kirkolliset. Vainajan jättämä kirjallinen lupa kirkollisiin hautajaisiin olisi sekin mahdollisesti selville saatavissa: Kirjallinen suostumus kirkollisiin hautajaisiin olisi tietysti suostumusta pyytäneiden hallussa, ja jos vainaja ei taas olisi luottanut kirjallisen kirkollisten hautajaisten toivomuksensa ilmituloon, olisi hän kaiketi liittynyt kirkkoon, jolloin hänen jäsenyytensä olisi välttämättä käynyt selville ja ohjeeksi.

Jatkan tarkastelua. Kirkkoon kuulumattomuus on lähtökohtaisesti itse itsensä selittävä seikka. Ihminen ei edes ole velvollinen kertomaan, ettei kuulu kirkkoon. Ihmisen ei tarvitse perustella muille, miksei kuulu kirkkoon, eikä hänellä välttämättä edes olisi tilaisuutta esittää perustelujansa niille, jotka hänen hautajaisensa lopulta järjestävät. Siksi kirkkojärjestyksen vaatimus kirkollisista hautajaisista pelastumiselle, että vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin, siis muuten kuin juuri kirkkoon kuulumattomuudellaan, on liikaa.

Oikeuskansleri sivuuttaa sen, jonka jo yleinen elämäkokemus kertoo, että myös vainajan hyvin tiedetty ei-kirkollinen vakaumus saatetaan mitätöidä ja vainajalle järjestää kirkolliset hautajaiset.

Lainaan nyt oikeuskanslerin vastauksen luvun ”Asian arviointia” loppua. Kyseessä on perusoikeussäännösten muuttamista koskeneeseen hallituksen esitykseen 309/1993 vp sisältyneen Suomen Hallitusmuodon muuttamista koskevan lakiehdotuksen 1 §:n 1 momentti ja eduskunnan perustuslakivaliokunnan esityksestä antama mietintö 25/1994 vp; oikeuskanslerin mukaan mietinnössä lausutulla on sikäli merkitystä, että hallitusmuodon muutettua säännöstä vastaava säännös sisältyy nykyisen perustuslain 1 §:n 2 momenttiin. Lainaus:

Perustuslakivaliokunta lausui (s. 42), että ihmisarvon loukkaamattomuus ilmaisee perustavanlaatuisten oikeuksien yleisinhimillisen perustan, jonka voidaan katsoa olevan — ainakin kaikkien perustavimpien yksilön oikeuksien osalta — oikeusjärjestyksestä riippumaton ja johon kuuluvien oikeuksien käytön perustana on yksilön oikeus määrätä itsestään ja asioistaan. Epäselväksi mielestäni tosin jää, millainen merkitys tälle yleisluontoiselle periaatteelle ihmisarvon loukkaamattomuudesta voidaan antaa kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n kannalta.

Lainaukseni teksti näyttää oikeasti olevan oikeuskanslerin tiivistelmä hallituksen esityksen sivulla 42 olleesta tekstistä, sillä sen puolestaan perustuslakivaliokunta hyväksyi keskusteluitta. Itse tiivistän tekstin niin, että *valtiosääntö turvaa yksilön vapauden ja oikeudet, ja sanonnan piiriin kuuluu myös yksilön itsemääräämisoikeus eli vapaus määrätä itsestään ja toimistaan*. Tällainen valtiosäännön yleisluontoinen periaate on aivan keskeinen hautaustoimilain 2 §:n 3 momentin kannalta; hallintovaliokuntahan mietinnössään nimenomaan korosti vainajan katsomuksen ja toivomusten kunnioittamista. Hautaustoimilakiin verrattuna toissijaisen kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 § taas ei lähde vainajan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta lainkaan, vaan päinvastoin siitä, että ihmisen päätös elää — ja kuolla — kirkkoon kuulumatta ei merkitsekään mitään ainakaan hänen kuolemansa jälkeen, vaan hänet voidaan haudata hänen ei-kirkollisen katsomuksensa vastaisesti kirkollisesti, ellei hän sitten alistu ja kykene noudattamaan kirkkojärjestyksen vaatimusta ’ilmaista selvästi tahtovansa toisin’, mikä ilmaisu sekin saatetaan sitten mitätöidä. Ja mitä sellainen selvästi ilmaiseminen sitten tarkoittaisikaan ja millä tavoin sen voisikaan sitovasti tehdä, jos kerran kirkolle ei riitä se täysin selvä seikka, että kellekään ei ole esittää kirjallista dokumenttia, jolla ihminen sittenkin olisi ilmoittanut haluavansa tulla kuoltuaan liitetyksi kirkon piiriin kirkollisten seremonioiden kohteena.

Valtiosäännön turvaaman ihmisarvon loukkaamattomuuden merkitys näkyy paremmin seuraavassa lainauksessa luvusta ”Asian arviointia” (s. 4):

Merkitystä on lisäksi sillä, että perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun.

Kirkkojärjestyksen sallima vainajan ei-kirkollisen katsomuksen mitätöinti kirkollisella hautaan siunauksella loukkaa vainajan ihmisarvoa.

Ihmettelen oikeuskanslerin epäröintiä soveltaa näitä valtiosäännön turvaamia yleisiä periaatteita, sillä nämä periaatteet antavat päinvastoin vahvan pohjan nähdä, että kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 § on perustavalla tavalla väärä.

Lopuksi lainaan oikeuskanslerin vastauksen lukua ”Johtopäätökset ja toimenpiteet”:

Tapa, jolla eri näkökohtia painotetaan, vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten hautajaisten järjestelyssä määräämisvalta hautaan siunaamisen osalta säädetään. Keskeisellä sijalla näyttää olevan se, millainen merkitys annetaan vainajan ”katsomukselle”, jota esimerkiksi hallintovaliokunta korosti mietinnössään 21/2002 vp, ja millaisia johtopäätöksiä sen perusteella voidaan tehdä.

Ihmiselle hänen katsomuksensa eli hänen todellisuuskäsityksensä sekä vapaus ilmaista katsomuksensa jäsenyydellään uskonnollisessa yhdyskunnassa tai kuulumattomuudellaan uskonnollisiin yhdyskuntiin voi olla aivan keskeisen tärkeä seikka hänen elämässään ja hänen pyrkimyksissään. Hautaustoimilaki lähtee tästä ja antaa ihmiselle itselleen määräämisvallan hautajaistensa järjestelyn osalta hänen eläessään tekemällään ratkaisullaan kuulua tai olla kuulumatta kirkkoon. Kirkkojärjestys taas ei tätä määräämisvaltaa kirkkoon kuulumattomalle suo, vaan se asettaa tälle loukkaavia vaatimuksia toimenpiteistä, joilla tämän olisi yritettävä varmistaa katsomuksensa kunnioitus ja ehkäpä sittenkin epäonnistuen.

Oikeuskansleri näyttää ajattelevan, että kirkkojärjestys antaisi vallan omaisille ohi vainajan, ja tämä käsitys onkin mielestäni realistinen. Mutta on kestävämpää ajatella, toisin kuin lainaamani kohta tuntuisi viittaavan, että näkökohtaa omaisten päätösvallasta sopisi edelleen painottaa kirkkojärjestyksessä, kun kerran hautaustoimilaissa painotetaan näkökohtaa ihmisen itsensä päätösvallasta.

Ihmettelen täten suuresti, että oikeuskansleri ylipäättään vielä kyseli, mikä merkitys maininnalle vainajan katsomuksesta annetaan ja millaisia johtopäätöksiä sen perusteella voidaan tehdä.

On syytä täydentää näitä kanteluvaiheessani esittämiäni tarkasteluita tarkastelemalla seuraavaa, myös oikeuskanslerin vastauksen lukuun ”Asian arviointia” sisältynyttä lainausta perustuslakivaliokunnan hautaustoimilakia koskeneesta lausunnosta PeVL 71/2002 vp:

Hautaaminen valtiosääntökysymyksenä. Vainaja ei ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti. Hautaaminen vakaumusta loukkaamatta ja ilman syrjintää muodostuu tästä huolimatta perusoikeuskysymykseksi. Henkilö saattaa nimittäin elinaikanaan haluta suorittaa oikeustoimia kuolemansa varalta esimerkiksi hankkimalla itselleen ja perheelleen hautapaikan, missä yhteydessä hän on perusoikeuksien subjekti. Vainajan hautaaminen tämän vakaumusta vastaavasti ja ilman syrjintää on usein perusoikeuskysymys elossa olevien perheenjäsenten näkökulmasta, erityisesti näiden kuuluessa samaan uskontokuntaan kuin vainaja. Merkitystä on lisäksi sillä, että perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisilöiden kohteluun.

Yllä jo vetosin lainauksen viimeiseen virkkeeseen. Huomautan, että tapauksessa, jossa elossa olevien perheenjäsenten uskonnollinen asema on eri kuin vainajalla, heidän perusoikeuksiinsa ei kuulu saada haudata vainajaa oman uskonnollisen asemansa mukaisesti, ellei se sitten todistettavasti ole vainajan oma toivomus. Haluan myös kertoa eräästä haudasta Kuusankoskella sijaitsevalla Lepola-nimisellä uskonnottomien hautausmaalla, jonka omistaa Pohjois-Kymen Vapaa-ajattelijat ry (yhdistyksen uusi nimi Kouvolan vapaa-ajattelijat ry on rekisteröitävänä). Kuulin paikan päällä 5.8.2006, että hautapaikan oli aikanaan itselleen varannut ja hautakiven sille pystyttänyt vanha mies, yhdistyksen jäsen, joka kuoltuaan oli kuitenkin haudattu kristillisiin menoin seurakunnan hautausmaahan; yhdistys oli saanut sitten arkun siirrettyä oikeaan hautaan. Mielestäni tuon ihmisen perusoikeuksia loukattiin, ja sen teki mahdolliseksi kirkkojärjestys. Tapaus oli tuore, mutta aikani ei riittänyt tapauksesta perinpohjaisen selon ottamiseen ja siitä kertomiseen kirjoituksessani 14.8.2006.

On vielä paikallaan lainata hallintovaliokunnan mietintöä HaVM 21/2002 vp hautaustoimilaista:

Lain tavoitteena on erityisesti edistää uskonnon- ja omantunnonvapauden käytännön toteuttamismahdollisuuksia ja turvata vainajan muiston kunnioittamiseen liittyvien pieteettinäkökohtien huomioon ottaminen hautaustoimissa.

Mielestäni tällöin kriittinen seikka on vainajan eläessään tekemien uskonnon- ja omantunnonvapautta koskevien ratkaisujen kunnioittaminen: uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen tai kuulumattomuuden ottaminen ohjeeksi hautajaisia järjestettäessä, ellei vainaja ole todistettavasti ilmoittanut poikkeusta tästä.

c1+) Perustuslain 11 §:stä. Oikeuskansleri pohtii puutteellisella tavalla luvussa ”Asian arviointia” (s. 5) kanteluni yhteyttä perustuslain 11 §:ään:

Kantelussa esitettyä kysymystä tarkasteltaessa ei nähdäkseni ole pohdittava sitä, että kirkkoon kuulumattoman vainajan kirkollinen hautaan siunaaminen loukkaisi hänelle perusoikeutena (ja myös ihmisoikeutena) turvattua oikeuttaan uskonnon harjoittamiseen, ja että kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n säännös olisi siten perustuslain 11 §:n ja asianomaisten Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastainen. Vainajasta kyseen ollen kysymys ei ole uskonnon harjoittamisesta, vaan siitä, että hänen ruumiinsa saattaa joutua uskonnollisen toimituksen kohteeksi.

Tietysti tässä ilmaisua ”oikeuttaan uskonnon harjoittamiseen” (siis mahdollisen omansa) pitäisi sinänsä täydentää ilmaisulla ”ja oikeuttaan olla harjoittamatta uskontoa”; ja onhan kirkkoon kuuluvallakin oikeus olla harjoittamatta (kirkon) uskontoa. *Mutta varsinaisesti kanteluni kannalta perustuslain 11 §:n osalta kysymys onkin oikeudesta olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan sekä oikeudesta ilmaista vakaumus.* Kirkkoon kuulumattomuus voi näet myös tarkoittaa kannanottoa itse kirkkoa kohtaan monistakin eri syistä, joiden tähden vainaja ei myöskään ole tahtonut, että hänet kuoltuaan liitetään kirkollisiin seremonioihin kirkon piiriin ja että hänen vakaumustaan sillä tavalla väärin otetaan. Erityisesti vainaja on voinut olla kirkon valtionkirkkoasemaa vastaan. Vainaja on ehkä tahtonut eläessään edistää yhteiskunnan sekulaarisuutta, eikä tahtoisi kuolemansa tuovan poikkeusta. Kuitenkin hänen ruumiinsa joutuminen kirkollisen toimituksen kohteeksi, kun hän ei ole antanut sellaiselle suostumusta, tarkoittaa, että kirkko, paitsi että käyttää hänen ruumistaan kristillisen julistuksen välikappaleena, myös todistaa valtionkirkkoasemaansa ulottamalla valtansa ei-jäseniinsäkin. Kuten tsunamikanteluissani sitten totesin, valtiovaltakin meni kirkon mukaan tähän kirkon aseman pönkitykseen.

c2) Hautarauhapykälän tarkastelua. Palaan nyt yllä kohdassa b) mainitsemaani opetusministeriön vastineeseen (LIITE) selventämään hautaustoimilain perustelujen viittaukseen rikoslain hautarauhapykälään. Mielestäni opetusministeriö siis tarkoitti hautarauhan mahdollisella rikkomisella myös tekoja, joita Vapaa-ajattelijain liitto tarkoitti, eli hautarauhan rikkomista vainajan katsomuksen vastaisilla hautajaisilla. Kertaan nyt tiivistäen kirjoitukseni 14.8.2006 tarkasteluja.

On huomattava, että jos opetusministeriö olisi ollut toista mieltä, sen olisi vastineessaan tullut kertoa tämä hallintovaliokunnalle, jotta valiokunta olisi sitten voinut lisätä mietintöönsä jotain liiton lausunnosta, kuten juuri liiton esittämän rangaistussäännöksen lakiin. Mielestäni kuitenkin valiokunta ymmärsi ja sillä oli oikeus ymmärtää opetusministeriön vastine niin, että rikoslakiin viittaaminen hautaustoimilain yhteydessä tarkoitti, että hautarauhan rikkomisen tunnusmerkki hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn muodossa saa nyt aiempaa laajemman tulkinnan, joka antaa perustellun oikeuden nostaa syyte myös teosta, jossa vainajan ruumista tai tuhkaa on käsitelty hänen katsomuksensa vastaisesti.

On edelleen huomattava, että valiokunnan siis näkemykseni mukaan ymmärrettyä asian aivan oikein kuvaamalla tavalla se ei kuitenkaan mietinnössään irtisanoutunut tästä tulkinnan laajentamisesta; muutoinhan sen olisi tullut mainita sellainen mahdollinen irtisanoutumisensa mietinnössään.

Nyt mietinnössä ei ole mitään näistä liiton ja ministeriön kannoista valiokunnalle, mutta eihän tarvinnutkaan olla. Silti mielestäni Vapaa-ajattelijain liiton lausunto ja opetusministeriön vastine siihen selvensivät yhdessä arvokkaalla tavalla sitä, mitä viittauksen rikoslakiin hautaustoimilain perusteluisa on myös ajateltava tarkoittavan. Siis sen mahdollista tuomittavuutta hautarauhan rikkomisena, mikä kaikkein eniten ja kaikkein tavallisimmin herättää näissä asioissa ihmisten pahennuksen ja missä he kokevat vainajan ruumista tai tuhkaa käsiteltävän epäarvokkaasti ja vainajan muistoa epäkunnioittavalla tavalla: vainajan katsomuksen ohittamisen ja vainajan katsomuksen perusteella otaksuttavissa olleiden vainajan toivomuksien sivuuttamisen vainajan ruumiin hautaamisessa tai vainajan tuhkan käsittelyssä erityisesti hautajaisissa.

Opetusministeriö ei käytä tuomiovaltaa, eikä se sitä vastineessaankaan käyttänyt, vaan sen sijaan

sekä hallituksen esitys että opetusministeriön sitä tukenut vastine ehdottivat yllä osoittamalla tavalla uutta normia. Norminantovalta taas on eduskunnalla, ja tämän uuden normin eduskunta vahvisti hyväksymällä hallintovaliokunnan mietinnön, jossa puolestaan hallituksen esityksen asianosaiset kohdat oli hyväksytty muuttamattomina. Tuomiovaltaa käyttävät tuomioistuimet, ja käsitykseni mukaan niillä on nyt oikeus tuomita rangaistus hautarauhan rikkomisesta hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävän käsittelyn muodossa silloinkin, kun teko on ehkä ollut vakiintuneen hautajaistavan mukainen ja muuten moitteeton (ja kenties monen mielestä täysin moitteeton), mutta kuitenkin vainajan katsomuksen vastainen ja tällöin taas monessa vainajan katsomuksen jakavassa tai siitä tietävässä pahennusta herättävää.

Äskeinen koski hautaustoimilakia. Oleellista on siis, että hautaustoimilain säätämisen yhteydessä tulkittiin rikoslain pykälää hautarauhan rikkomisesta uudistavasti ulottamalla tuomittaviksi tietyt psyykkisluonteisetkin teot. Nyt kuitenkin hautarauhan turvaamisen tavoitteen tähden vastaavien tekojen on oltava tuomittavia aivan hautaustoimilaista riippumatta tapahtuivatpa ne koska tahansa kuolemantapauksen jälkeen, mutta kuitenkin viimeistään vainajan ruumis haudattaessa tai tuhka sijoitettaessa sekä rajatapauksessa silloinkin, kun ruumis on kadonnut tai tuhoutunut sekä ihminen julistettu kuolleeksi ja kun vainajalle järjestetään tällöin hautajaisia vastaava muistotilaisuus. Tulkinnan on siis oltava ajallisestikin laaja. *Vainajan ruumista tai tuhkaa saatetaan käsitellä eri seremonioin jo ennen hautajaisiakin hänen katsomustaan loukkaavalla ja siksi pahennusta herättävällä tavalla rikoslain hautarauhapykälän tunnusmerkin täyttäen*, kuten erityisesti tapahtui tsunamin kuolonuhrien tapauksessa.

Jatkan tätä hautarauhapykälän tarkastelua alempana kohdassa c4).

c3) Opetusministeriön selvityksestä ja kirkkohallituksen lausunnosta. Tarkastelen oikeuskanslerin opetusministeriöltä kanteluasiassani dnro 622/1/05 hankkimaa, 26.9.2005 päivättyä selvitystä ja siihen liitettyä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen 18.8.2005 päiväämää lausuntoa (LIITE) niihin 13.11.2005 antamaani vastinetta tiivistäen ja täydennellen.

Kirkkohallitus viittaa siihen, että jouduin matkaansaattohartauksien tapahtumien kuvailussa nautumaan usein pelkkiin lehtitietoihin. Tarjoamani tiedot olivat joka tapauksessa hyvin paljon perusteellisemmat kuin presidentti Martti Ahtisaaren tutkintalautakunnan loppuraportissa, jossa on vain tilaisuuden luonnetta paljastamaton maininta ”ns. matkaansaattotilaisuus” (sekä sekoilu ”ekumeeninen hiljainen hetki”, kun hiljainen hetki ja ekumeeninen muistohetki olivat toisiaan seuranneet kaksi eri tilaisuutta).

Kirkkohallituksen mukaan matkaansaattohartaus koostuu papin lukemasta raamatunkohdasta ja rukouksesta Kirkollisten toimitusten kirjan Läheisen kuoltua -toimituksesta eikä ketään mainita nimeltä. Mutta kuitenkin rukousjakson jokaiseen kolmeen rukousvaihtoehtoon sisältyy kristitty vainaja ”NN”. Oleellista on, että vainaja oli elimellisesti läsnä. Kirkkohallituksen mukaan rukoushetki ei kohdistu ”ensisijaisesti” vainajaan. Mutta ei ollut niin, että vainaja saatettiin matkaan vailla uskonnollisia menoja ja papin läsnäoloa, ja sitten erikseen pidettiin vainajaan sitomaton hartaustilaisuus siihen halukkaille työntekijöille aiheena heidän työnsä raskaus.

Vastineeseen ei ehtinyt huomioni (enkä kirjoituksessani 14.8.2006 enää muistanut sitä kertoa) myöhemmästä YLE TV1:n Atlas-ohjelmasta to 2.2.2006 klo 21.30–21.55, jossa (yhtenä) aiheena oli, että tsunamin suomalaisuhreista huolehtineet olivat jättäneet Khao Lakin taakseen. Kun toimittaja Katri Makkosen haastateltavana oli pastori (SLS) Suvi-Marja Rannankari-Norjanen, taustalla näkyi kuvaa Phuketista, jossa tämä kantelussani mainitsemani pastori puhuu muistiinpanoni mukaan seuraavasti: ”Älköön sydämenne olkoon levoton. Uskokaa Jumalaa ja uskokaa minuun.” Kyseessä on Läheisen kuoltua -toimituksen raamatunluvun yhdestä vaihtoehdosta (se, Joh. 14:1–4, alkaa sanoin ”Jeesus sanoo:”). Vainajaa siis käytettiin välikappaleena kristilliseen julistukseen.

Kirkkohallituksen selvitys vainajille järjestetyistä uskonnollisista tilaisuuksista ei muuttanut käsitystäni, että uskonnottomien vainajien osalta käytäntö oli moitittavaa kaikin kantelussani esittämälläni tavoin.

Kirkkohallitus viittaa puolustukseksi siihen, ja opetusministeriö toistaa tämän, että suomalaisessa yhteiskunnassa 98% kuolleista saa kristillisen hautauksen. Näin nämä tahot haluavat yhdistää matkaansaattohartaudet ja hautaamiset. Myös minun mielestäni nämä asiat ovatkin läheisissä tekemisissä keskenään, sillä vaikka hautaustoimilaki koskee vain hautaamista, niin mielestäni sen periaatteita pitäisi noudattaa myös matkaansaattohartauden tapaisessa vainajan käsittelyssä.

Mutta minulle itselleni luku 98% kertoo juuri siitä kirkkojärjestyksen ongelmasta, josta erikseen kantelin. Ihmettelen myös kirkkohallituksen ja opetusministeriön logiikkaa tässä, sillä vakaumus ei synny enemmistöäänestyksellä.

Jatkan tätä vastineeni kertaamista kahdessa seuraavassa kohdassa.

c4) Hautarauhasta opetusministeriön selvityksessä ja kirkkohallituksen lausunnossa. Jatkan vastineeni kertaamista kohdasta c3) sekä kirjoitukseni 14.8.2006 kertaamista kohdasta c2).

Kirkkohallituksen mukaan rikoslain kohtaa, jossa hautaamattoman ruumiin käsittely pahennusta herättävällä tavalla tuomitaan hautarauhan rikkomisena, ei voi soveltaa matkaansaattohartauteen, koska pykälä liittyy sen mielestä olennaisesti hautaamiseen, josta matkaansaattohartaudesta ei ole kyse.

Kirkkohallitus ei siis kiistä, että vainajan katsomuksen vastainen kirkollinen hautaan siunaaminen voisi olla rikoslain hautarauhapykälän vastaista. Kirkkohallitus vain ei ota huomioon, että rikoslaki toki suojaa vainajan hautarauhan heti kuolinhetkestä alkaen ja että siksi myös matkaansaattohartauksia tulee voida arvioida hautarauhapykälällä. Kirkkohallitus oli myös jo vedonnut kirkollisten hautajaisten 98 % osuuteen puolustellessaan matkaansaattohartauskäytäntöä. Mielestäni kirkkohallitus täten sittenkin tunnustaa, että hautarauhapykälää voidaan soveltaa matkaansaattohartauskäytännön tutkimiseen, jolloin sen kanta on, että hautarauhaa ei ole rikottu.

Opetusministeriö katsoo selvityksessään, että hautarauhan rikkomista koskeva rikoslain säännös ei sovellu koskettelemaani matkaansaattohartauteen. Opetusministeriö kertoo, että suomalaisista 98 % siunataan hautaan kristillisen menoin, jolloin sen mielestä kristillisen hartaustilaisuuden ei voitane katsoa olevan epäkunnioittava tai pahennusta herättävä.

Opetusministeriö ei mitenkään perustelee, miksi hautarauhan rikkomista koskeva rikoslain säännös ei soveltuisi matkaansaattohartauksiin. Ministeriöhän päinvastoin ryhtyy tutkimaan, voiko matkaansaattohartauksiin sisältyä pahennusta herättävää, jolloin se vetoamalla tuohon 98 % osuuteen päätyy väitteeseen, ettei (tällöinkin oikeutettua olisi ollut väittää vain, että hartaudet eivät herätä mitään pahennusta niiden *järjestäjissä*). Voin siis sanoa, että ministeriö omatoimisesti ryhtyy puolustusasianajajaksi — tuomiovallan käyttäjä se ei ole — ja silloin tietysti se sittenkin tunnustaa rikoslain soveltuvuuden tähän kysymykseen.

Opetusministeriön selvitys ei lainkaan mainitse ministeriön eduskunnan hallintovaliokunnalle antamaa, kohdassa b) tarkastelemaani vastinetta, josta se ei oikeasti voisikaan enää irtisanoutua. Eriyisesti se ei siis kiistä ministeriön silloin mielestäni pääteltävissä olevaa tulkintaa, että hautaan siunaaminen voisi olla hautarauhan rikkomista. Ministeriö ei suinkaan yritä vedota siihen, että matkaansaattohartauksissahan ei esimerkiksi ruumiita silvota eikä mitään muutakaan sellaista tapahdu, josta en kannellut, ja että ministeriön mukaan sen perusteella rikoslain hautarauhapykälä ei soveltuisi matkaansaattohartauksiin.

c5) Uskonnonharjoittamisen rajoittamisesta. Päätän kohdissa c3)–c4) aloittamani kirkkohallituksen lausunnon tarkastelun nostamalla lausunnosta esiin seuraavan lainauksen:

Sen sijaan Kirkkohallitus korostaa perustuslain ja uskonnonvapauslain takaamaa uskonnonharjoittamisen vapautta ja niihin sisältyvää positiivisen uskonnonvapauden tulkintaa. Kantelussa esitetty näkemys johtaisi vainajan omaisten uskonnonharjoittamisen rajoittamiseen.

Olin kantelussani todennut, että vainajille, joille ei järjestetä kirkollista hautaan siunaamista sen ongelmallisuuden tähden, ollaan kuitenkin haluamassa järjestää sen sijasta kirkossa arkun äärellä ”ekumeeninen muistotilaisuus”, ja varoitin, että kirkko voisi yrittää käyttää jatkossakin tätä kiertotietä vainajan katsomuksen vastaiseen hautajaisseremoniaan. Kirkkohallitus kertasi tämän ennen lainaamaani kohtaa ja kaiketi viittasikin juuri siihen, vaikka viittauksen voikin ajatella olevan koko kanteluuni eli siis yleisempään ja vahvempaan vaatimukseeni, että kirkkoon kuulumattomille vainajille järjestettävän minkä tahansa kirkollisen seremonian perustaksi on vainajan katsomuksen kunnioittamisen takaamiseksi oltava vainajan jättämä kirjallinen lupa. *Lainaus paljastaa, että kirkko ei ajattele vainajaa lainkaan, kun se korostaa omaisten perustuslaillisen uskonnonharjoittamisen vapautta vainajan katsomuksen kunnioittamisen ja ihmisarvon loukkaamattomuuden sijasta ja näiden ohittamisen hinnalla.*

Kantelussani kerroin vain ainoasta tietämästäni ”ekumeenisesta muistotilaisuudesta”, joten kun kirkkohallitus väittää minun toteavan kantelussani, että tällaisia ollaan ”entistä yleisemmin järjestä-

mässä”, niin kirkkohallitus ehkä tiesi muitakin tapauksia, eli pelkäämäni väärä käytäntö olisi jo ollut vallalla laajemminkin.

En suinkaan ole surevien uskonnonharjoittamista vastaan. Päinvastoin, asetuin kirjoituksessani 14.8.2006 kannattamaan erästä kirkkoherraa, joka on esimerkillisesti ilmoittanut jättävänsä kirkkoon kuulumattomat vainajat siunaamatta näiden katsomuksen kunnioittamisen vuoksi ja jonka seurakunta on kuitenkin ilmoittanut olevansa myös tällöin valmis osallistumaan omaisten suruun: ”on mahdollista viettää yhdessä rukoushetki surussa”. Mutta kunhan ei vainajan ruumiin äärellä eikä hänen haudallaan.

c6) Ajatustavan muutos kirkosta eroamisessa ja uskonnonopetuksesta vapautumisessa. Kirjoituksessani 14.8.2006 kerroin myös uuden uskonnonvapauslainsäädännön 1.8.2003 tuomasta kahdesta muutoksesta, joissa ihmisen oma ratkaisu otetaan ohjenuoraksi hänen katsomuksensa kunnioittamisessa. Ihmisen oma ratkaisu tulisi nimittäin ottaa samalla tavoin ohjenuoraksi hänen katsomuksensa kunnioittamisessa sovellettaessa 1.1.2004 voimaan tullutta hautaustoimilakia.

Kirkosta eroaminen tapahtuu nykyään kirjallisesti, jopa sähköpostitse, ja tulee voimaan heti. Henkilökohtaisen käynnin vaatimuksesta ja kuukauden harkinta-ajasta luopuminen tarkoittaa, että päätöstä pidetään hyvin harkittuna. Koska samoin kirkon jäseneksi palaaminen on nykyään vaivatonta, myös päätöstä elää kirkon ulkopuolella on pidettävä hyvin harkittuna. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton peruskoulun oppilas ja lukion opiskelija sijoitetaan nykyään suoraan elämäkatsomustiedon opetukseen, elleivät sitten oppilaan huoltajat yhdessä ilmoita oppilasta tai opiskelijaa itse ilmoitettuaan uskonnonopetukseen (ja jos kunnat toimivat oikein, mikä valitettavasti ei ole tilanne).

Siis ihmisen ajatellaan lähentyvän kirkkoa vain eri päätöksellään. Siksi ei sovi ajatella, että kirkkoon kuulumaton ihminen muka todellisuudessa haluaakin kuoltuaan tulla liitetyksi kirkon yhteyteen kirkollisin seremonioin, kun hän ei ole sellaista itse esittänyt.

c7) Oikeuskanslerin vastauksen 21.11.2006 tarkastelua. Oikeuskansleri on varauksellinen kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:n toimivuudesta hautaustoimilain kannalta (luku ”Ratkaisu”, s. 5):

ei voitane kiistää sitä, että säännös antaa käytännössä omaisille ja muille läheisille vallan tulkita ja ilmoittaa, mikä vainajan tahto on ollut.

Mutta juuri tämän tähdenhän vaadin, että vainajan, joka on tahtonut kirkkoon kuulumattomuudestaan huolimatta itselleen kirkollisen hautaan siunauksen, on ollut ilmaistava tämä tahtonsa kirjallisesti.

Oikeuskansleri haluaa tehdä tyhjäksi huoleni matkaansaattohartauksista (s. 6):

Asiassa ei toisaalta ole ilmennyt, oliko kaikille vainajille järjestetty tällainen tilaisuus. Näin oli ainakin valtiovallan tarkoituksen mukaan olla. Jos säännöstä poikettiin, poikkeusten perusteet olisi tullut etukäteen julkistaa, koska jokaisen olisi ollut voitava siten päätellä, että varmuudella hänen oma katsomuksensa ei olisi tullut kohdelluksi epäkunnioittavasti, jos hän itse olisi sattunut olemaan uhri. Nyt mitään sellaista ei julkistettu. Ja jos säännöstä poikettiin jonkin vainajan tapauksessa jonkin riittävän vahvan tahon vaatimuksesta (niin kai todella tapahtui, mutta kyseessä eivät olisi olleet uskonnottomat, jotka ovat hajallaan), vaiettiinko julkisuudessa tästä, jotta ei olisi paljastunut, että puhe samanlaisesta kohtelusta (siis luterilaisista tilaisuuksista) olikin kestäväntä ja siitä tiukasti kiinni pitäminen olisi myös johtanut kanteeseen hautarauhan rikkomisesta?

Seuraava oikeuskanslerin näkemys (s. 6) pitäisi ottaa varteen vastaisiin suuronnettomuuksiin varauduttaessa:

Uhrien tunnistamisen jälkeen yhteisiä matkaansaattohartauksia järjestettäessä jäi luultavasti vähemmälle huomiolle se seikka, että vainajien uskonnollinen asennoituminen saattoi poiketa toisistaan ja miten mahdollisten uskonnottomien vainajien mukanaolo saattaisi vaikuttaa tilaisuuteen.

Valitettavasti siis oikeuskansleri ei lähettänyt jäljennöstä vastauksestaan ulko- ja sisäministeriöille. Palaan tähän kysymykseen kohdassa c8).

Oikeuskansleri ei kiistä sitä, että rikoslain pykälää hautarauhan rikkomisesta voitaisiin sinänsä soveltaa matkaansaattohartauksiin (s. 6):

Ottaen huomioon tilaisuuden sisällön ei mielestäni ole perusteita katsoa, että tilaisuus olisi kohdellut pahennusta herättävällä tavalla uskonnottomia vainajia niin, että kysymys olisi rangaistavaksi säädetystä hautarauhan rikkomisesta.

Mielestäni matkaansaattohartauskäytäntö taas olisi ollut tuomittava hautarauhan rikkomisen mahdollistavana. En ole väittänyt, että varmuudella olisi ollut edes yhtään tapausta, jossa se olisi voinut oikeasti tulla kyseeseen, mutta toisaalta olen varmuudella väittänyt, että paheksunnan aste olisi tällöin ollut riittävä johtaakseen oikeuden toteutumiseksi rangaistukseen.

c8) Valtionhallinnossa muutos? Asioita ensimmäistä trunamikanteluani varten selvitellessäni olin yhteydessä sisäministeriöön, jolle myös sitten kerroin kantelustani ja sen ratkaisusta. Viimeisin kysymykseni jäi vastauksetta, kuten jälkimmäisessä tsunamikantelussani kerroin. Tuntui, kuin kysymykseni olisi ollut kiusallinen.

Välitin kanteluistani tietoja hautaustoimilain seurantatyöryhmälle (OPM 037: 00/2004), vaikka oikeasti sen ala oli liian suppea, sekä Opetusministeriön toimialan elintärkeiden toimintojen turvaamisen lainsäädäntö -työryhmälle (OPM 069:00/2007).

Tiedän, että ainakin tekemäni kantelut olivat takana, kun ev.-lut. kirkon kirkolliskokouksessa 9.5.2008 kirkkohallituksen kyselytunnilla kansliapäällikkö Risto Junntila kertoi, että tsunamionnettomuuden jälkeen oli ollut valitusruuhka eri tahoille kirkon ”näkyvyydestä”, vaikka valitukset eivät sitten olleet antaneet aihetta toimenpiteisiin. Linaan Junntilan jatkoa: ”Mutta luulen, että juuri tässä Malagan [tuolloin tuoreen bussionnettomuuden] yhteydessä valtionhallinnossa arvioitiin aika kriittisesti, että onko nyt tuotava kirkko esille, koska kaikki kuitenkin tietävät, että kirkko toimii.” Malagassa ei ollut kyse uskonnollisista toimituksista vainajille, mutta — toivon niin — ehkä kirkolle ei olisi valtionhallinnossa enää edes annettu sellaista yksinvaltaista tapaa mahdollisten seremonioiden järjestämiseen kuin tsunamionnettomuuden tapauksessa.

d) Itsemääräämisoikeus elinluovutuksissa. Ihmisen itsemääräämisoikeus kuolleeseen ruumiiseensa on aikojen mukana kasvanut ja on kasvamassa edelleen. Hautaustoimilain synnyn ohella tämä näkyy elinluovutuksia koskevan lainsäädännön kehityksessä, jossa ollaan päätyvässä pohjaamaan elinsiirto vainajan oletettuun suostumukseen.

Hallitus antoi 29.12.2009 eduskunnalle esityksen 276/2009 vp, jossa ehdotetaan muutettavaksi lakia ihmisen elimien, kudosten ja solujen lääketieteellisestä käytöstä eli kudoslakia niin, että 9 §:n 1 momentin mukaan kuolleen ihmisen elimiä, kudoksia ja soluja saadaan irrottaa, jos ei ole tiedossa tai jos ei ole syytä olettaa, että vainaja eläessään olisi vastustanut toimenpidettä; edelleen 9 §:n 1 momentin mukaan, jos vainaja on eläessään kieltänyt elimien, kudoksien tai solujen irrottamisen 8 §:n 1 momentissa säädettyyn tarkoitukseen [varastoitumiseen toisen ihmisen sairauden tai vamman hoitoon], toimenpidettä ei saa tehdä; ja uuden 9 a §:n mukaan vainajan lähiomaiselle tai muulle läheiselle on annettava selvitys elinten, kudoksien ja solujen irrottamisesta ja irrottamisen merkityksestä.

Esityksen tavoite on hallituksen mukaan lisätä elinsiirtoja ja painottaa elinluovuttajan omaa näkemystä elinten ja kudoksien irrotukseen toisen ihmisen hoitoa varten; henkilön eläessään ilmaisemaa näkemystä olisi noudatettava.

Yleisperustelujen mukaan ihminen voi tulevaisuudessa tallentaa elinluovutuskieltonsa erityisesti valmisteilla olevaan valtakunnalliseen sähköiseen potilastietoarkistoon, ja kieltäytymisen mahdollisuudesta tullaan järjestämään tiedotuskampanja.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa pohditaan esitettyjen muutosten suhdetta perustuslakiin. Luku 4.1 itsemääräämisoikeudesta ja oikeudesta elämään ja luku 4.2 ihmisarvon loukkaamattomuudesta viittaavat hautaustoimilain säätämiseen. Tuolloin perustuslakivaliokunta lausui, että vainaja ei ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti, mutta esimerkiksi hautaaminen vakaumusta loukkaamatta ja ilman syrjintää muodostuu tästä huolimatta perusoikeuskysymykseksi; *vastaavasti perusoikeuskysymyksenä voidaan pitää sitä, että elinluovutus toteutetaan loukkaamatta henkilön elinaikaista näkemystä* [kursivointi minun].

Perusteluissa todetaan edelleen, että esityksen mukaan vainajan omaiset eivät voisi kieltää irrottamista elimiä ja kudoksia henkilöltä, joka on elinaikanaan ollut täysivaltainen; *itsemääräämisoikeus kuuluu henkilölle itselleen eikä se siirry toiselle osapuolelle* [kursivointi minun].

Perustuslakivaliokunnan hautaustoimilaista antamaan lausuntoon viitaten esityksen mukaan *kunnioittava suhtautuminen vainajiin voidaan katsoa asiaksi, joka kuuluu kuoleman jälkeiseen ihmisarvon loukkaamattomuuteen* [kursivointi minun]; koska valtaosa suomalaisista suhtautuu elinluovutuksiin myönteisesti, ei elinluovutusta voi pitää ihmisarvon kunnioittamisen vastaisena toimenpiteenä tilanteessa, jossa henkilö ei ole ilmaissut elinluovutusta koskevaa mielipidettään.

Pelin *säännöt* tehdään siis selviksi: On elintensä luovuttamisen kieltävän asia ilmaista kantansa,

kuten myös tiedotuskampanjassa tullaan kertomaan; ja kannan ilmaisuun tarjotaan myös käytännön mahdollisuus valmisteilla olevassa sähköisessä potilastietoarkistossa. Tämän säännön *oikeutus* tehdään selväksi: Elinluovutuksista on suuri hyöty, ja suuri enemmistö suomalaisista, jopa 9/10, on mielipidetiedusteluissa osoittautunut suostuviksi elintensä luovuttamiseen.

Huomautan, että se kanta, että elinluovutuksen olisi perustuttava pelkästään ihmisen itsensä antamaan nimenomaiseen suostumukseen, hävisi jo siinä hyvin laajassa eduskuntakeskustelussa, joka käytiin ensimmäistä asiaa koskevaa lakia, kudossiirtolakia (260/1957) säädettäessä. Siksikään kukaan ei voisi perustellusti loukkaantua esityksestä, että ihmisen on ilmaistava kielteinen kantansa nimenomaisella tavalla, jotta se tulisi varmasti huomioonotetuksi.

Huomautan myös, että tässä tarkastelemallani hallituksen esityksellä ei voisi puolustaa opetusministeriön ja kirkkohallituksen kantaa kohdassa c4), että matkaansaattohartaudet kirkkoon kuulumattomille vainajille ilman vainajan jättämää kirjallista suostumusta kirkollisiin seremonioihin eivät ole pahennusta herättävää, koska 98 % kaikista vainajista saa kirkollisen hautaan siunauksen. Ei edes ole tehty mielipidetiedusteluja kirkkoon kuulumattomien parissa, haluaisivatko he todella antaa suostumuksensa itseään kuolemansa jälkeen koskeville kirkollisille seremonioille. Ei myöskään voitane säätää lakia, joka selittäisi, että perustuslaissa taattu oikeus olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan kumoutuu kuoleman hetkellä, jolloin ihminen *palaa* ev.-lut. kirkon seremoniajäseneksi, sikäli kuin hän ei ole tätä nimenomaisella tavalla kieltänyt edes yhteiskunnan lain myötä järjestämässä kieltorekisterissä.

On syytä tarkastella myös voimassa olevaa kudoslakia (101/2001), jonka tarkasteluun ei kuitenkaan tarvinnut rajoittua. Lain 9 §:n 2 momentin mukaan jonkun eläessään antamaan suostumukseen perustuva elinluovutustoimenpide voidaan suorittaa lähiomaisen tai muun läheisen kiellosta huolimatta. Mielestäni lain henki tällöin on, että suostumuksensa esimerkiksi elinsiirtokortilla osoittaneen vainajan lähiomaiselle tai muulle läheiselle vain tiedotetaan vainajan tahto, annetaan selvitys kuten ehdotetussa uudessa 9 a §:ssä sekä kerrotaan, että viranomaiset eivät voi noudattaa hänen mahdollista kieltöön.

Loukkaavaksi käytännöksi on kuitenkin muodostunut, kuten selvisi Helsingin Sanomissa 8.6.2007 olleen alan asiantuntijoiden kirjoituksesta, että Suomessa elinluovutuksen mahdollisuudesta keskustellaan aina aivokuolleen vainajan lähiomaisten kanssa siinäkin tapauksessa, että vainaja on elinaikanaan allekirjoittanut elinluovutuskortin, ja että elinten irrotuksia elinsiirtoja varten ei tehdä koskaan ilman omaisten lupaa. Toki, jos keskusteluun kerran ryhdytään, on jo jätetty vainajan oma tahto sivuun, eikä lakia halutakaan toteuttaa. Keskusteluun ryhtyminen ei olisi ollut välttämätöntä, vaan lääkäreiden oma valinta.

Itse elinsiirtokortin kantajana kirjoitin vastineen Helsingin Sanomissa 12.6.2007, mutta en tiedä, johtiko se käytännön muuttamiseen. Minut se johti perehtymään vuotta myöhemmin eduskunnan painetuista lähteistä koko elinluovutuslainsäädännön syntyyn ja kehitykseen. Valmistauduin sitä kautta tekemään kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle heti, jos julkisuudessa olisi ilmennyt, että vanha käytäntö olisi jatkunut. Mutta onneksi ehdotetussa lainmuutoksessa lääkärit menettävät tämän valtansa ohittaa ihmisen tahto.

Voi pohtia, onko lääkäreitä ohjannut väärään käytäntöön moittimani kirkkojärjestyksen väärä käytäntö antaa omaisten ja papin (tsunamin kuolonuhrien osalta pappien) ohittaa sen, että kirkkoon kuulumaton vainaja on lähtökohtaisesti kirkkoon kuulumattomuudellaan ilmoittanut, että hänen ruumiinsa kunnialliseen kohteluun eivät kirkon seremoniat kuulu.

Huom. Kirkollisten hautajaisten osuus tätä nykyä on kai 96%, ei enää yllä käytetty 98%.

Lisäyksiä. α) Mikkelin piispa Seppo Häkkinen, joka oli toinen kohdassa c3) mainitsemani kirkkohallituksen lausunnon (LIITE) allekirjoittaneista kirkkoneuvoksista, vastasi 14.2.2010 Helsingin Sanomien kaikille arkkipiispan vaalien ehdokkaille tekemään kysymykseen ”1. Miksi suomalaisen kannattaisi kuulua johtamaan kirkkoon?” seuraavasti:

1. Kirkon usko kantaa, kun oma usko on heikko. Kirkon opin mukaan kristittyinä elämiseen kuuluu seurakunta.

Kirkolla on pelastuksen välineet eli Jumalan sana ja sakramentit, jotka tee se itse -uskosta puuttuvat. Kestääkö omatekoinen usko kriiseissä tai antaako omien mieltymysten Jumala turvaa kuoleman edessä?

Häkkinen mukaan kirkon (tarkemmin sanoen uskonnollisten yhdyskuntien) ulkopuolella voi siis olla korkeintaan tee se itse -uskoa. Olen kanteluissanikin tähdentänyt aivan samaa sanomalla, että kirkon ulkopuolella usko on yksityistä ja kuolee silloin ihmisen mukana. Sellainen ihminen ei täten voi odottaa mitään uskonnollista hautajaisyhteisöä itselleen, ja on katsottava, ettei hän sellaista kaipaa. Erityisesti se tulkinta kirkkoon kuulumattoman mahdollisesta uskosta, että hänen toiveensa olisi kirkolliset hautajaiset ja että sekulaarit hautajaiset olisivat väärin, on väärä. Mutta vastoin haastatteluvastaustaan Häkkinen kirkon lausunnossa näyttää väittävän, että kirkkoon kuulumattomat järjestään toivovatkin kirkollista hautaan siunausta. Miksi toivoisivat? Uskonnollista yhteisöllisyyttä saadakseen heidän olisi helppo vielä kuolinvuoteellaankin liittyä kirkkoon; mutta jos he eläessään eivät sellaista yhteisöä koe tarvitsevansa, miksi ihmeessä he kokisivat tarvitsevansa sellaisen yhteisön piiriin sulkemista kuolemansa jälkeen?

β) Pastori Heikki Palmu on tarkastellut tuoreen kirjansa *Suomen kirkon tulevaisuus?* [Sammakko 2010] luvussa ”Ev.-lut. Hautaustoimisto?” kriittisesti kirkkoon kuulumattomien vainajien siunaamiskäytäntöä. Hänen ansiokkaasta tekstistään poimin yhden hänen nykykäytännön puolesta kuulemansa argumentin:

– Painava perustelu siunaamisen puolesta on, että voimme näin lähestyä evankeliumin sanalla myös muita kirkosta eronneita. Vainaja on saattanut eläessään hyvinkin tokaista, ettei hänen haudallaan pappia tarvita. Mutta me olemme siellä! Saamme puhua ilman että yksikään kirkosta eronnut, vapaa-ajattelija tai ateisti, ehkä vanha kommunisti voisi meitä keskeyttää.

Itse en kirjoita kirjoja, vaan kanteluita ja rikosilmoituksia, ja toivon tätä kautta saavani muutoksen aikaan.

Jouni Luukkainen